

הגאון רבי שלמה דוד כהנא זצ"ל*

ראב"ד ורשא

קריאת שני שמות בזמן הגמרא

אחוד רבנים עולי פולין

מחלקה לענייני עגונות המלחמה

בהנהלת הרב ר' שלמה דוד כהנא

(ראב"ד ורשה) רב בירושלים עיר העתיקה תובכ"א

ב"ה, ירושלים, מ"ו למספר בני ישראל, תשי"ב.

כבוד ידיד בית ישראל הגאון הגדול מרן רי"א הרצוג שליט"א, שלום וברכת החג.

מאד לבי דוי שמפני מחלתי הנני מנותק ממרן שליט"א זה עידנים, ומתנחם אנכי כשעולה בידי לפעמים להתקשר בדברי תורה.

זה איזה שבועות ראיתי בהצופה בשם הדר"ג, שהזכיר כמה פעמים שנמצאים בשמות תנאי ואמוראי שנקראים בשני שמות.

בלמדי מסכת נזיר ראיתי בדף נ"ו¹ מחלוקת תנאים אם חייבים על ביאת מקדש בטומאה, שאין הנזיר מגלח, ונזכר דברי רבי יהושע בן פתור ראש². ורש"י³ ותוס'⁴ מפרשים, שפתר ראש הוא שם אביו של רבי יהושע⁵. אינני זוכר אם שם זה נזכר על ידי מעלתו.

* הגאון רבי שלמה דוד כהנא זצ"ל נולד בשנת ה'תרכ"ט בעיירה יאנובה שעל יד העיר קובנה, ולמד בישיבת וולאז'ין אצל מרנן הנצי"ב והגר"ח מבריסק זצ"ל. לאחר נישואיו לבת הגאון רבי שמואל זנוויל קלעפפיש זצ"ל, דומ"ץ ורשא, שקד על תלמודו בכולל הפרושים בקובנה ונסמך להוראה על ידי הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל. בשנת ה'תרנ"ה התמנה כרב בעיר ורשא, ולאחר מלחמת העולם הראשונה פעל רבות עם גדולי הדור למען כינון אגודת הרבנים בפולין וסיוע ליהדות רוסיה. פעולותיו הנודעות היו למען התרת עגונות לאלפים, הן לאחר מלחמת העולם הראשונה בורשא והן לאחר מלחמת העולם השנייה, כאשר עלה לארץ ישראל וקבע את מושבו בעיר העתיקה בירושלים. כמו כן כיהן כרבה של העיר העתיקה, שימש כנשיא איחוד הרבנים יוצאי פולין, ויסד את ישיבת ההוראה וכולל אחיעזר.

לאחר נפילת הרובע היהודי בשנת ה'תש"ח התגורר בשכונת מקור ברוך בירושלים, עד פטירתו ביום שישי, כ"ז בכסלו ה'תשי"ד, ומנוחתו כבוד בבית הקברות סנהדריה.

להלן מכתב ממנו (מתוך ארכיון המדינה פ-4252/17) בענין קריאת שני שמות בזמן הגמרא, ובו הוסיף מקור למאמר שנכתב בנושא זה. נערך ע"י הרב אלישע חן.

1. ע"ב.

2. שהיה יושב ודן לפני רבי מאיר בהלכה, כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה חייבין עליה משום ביאת מקדש, וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה, אין חייבין עליה משום ביאת מקדש וכו'.

3. שם ד"ה בן פתור ראש, כך שמו.

4. שם בד"ה ורבי אליעזר, כך שם אביו.

5. וכן פירש הרא"ש שם. אמנם, בתוספתא התם פרק ה' הלכה ג' היא הגירסא רבי יהודה בן בתירה, ובתוספתא באהלות פרק ד' הלכה ז' גרסי רבי יהודה בן פתירוש, והגר"א שם הגיה בן פתורא. והמאירי בפתיחתו לאבות גרס שם בן פתירוס, וכתב דנראה שהוא רבי יהודה בן בתירה. ובשיטה לחכמי איורא כתוב, רבי יהושע בן בתור הראש, ושם בהערה ע"ד צוין שבכתב יד מינכן

האוצר ♦ גיליון כ"ח

בכבוד והערצה וברכת חג מתן תורתנו

שלמה דוד כהנא

גריס בן בתירא, וכגירסאות דלעיל.

והנה בשו"ת מהרש"ם חלק ח' סימן ר"ח ובשו"ת אפרקסטא דעניא חלק ד' סוף סימן שע"א למדו משם בן פתר ראש ועוד דוכתי, דאף בזמן התנאים והאמוראים היו שנקראו בשני שמות, ודלא כמו שכתב הנודע ביהודה תנינא או"ח סימן קי"ג. וכיוצא בזה כתב בשו"ת חתם סופר אה"ע חלק ב' סימן י"ח. אלא דלפי הגירסאות האחרות חזינן דליכא ראייה מהכא.

אכן, גם על פי הגירסא שלפנינו, ביאר בספר חוסן רב (תורת הנזיר שם) דלדברי הנודע ביהודה יש לומר דהיה שמו פתר לבד, וראש הוא תואר להיותו ראש גדול ליהודים. ואף רש"י ותוס' שכתבו דכך שמו, אין כוונתם דנקרא בשני שמות אלו בעצם וראשונה, אלא לאפוקי דלא נימא שנקרא כן על שם עירו שנקראת פתר, שכן מצינו תואר בן בדברי רז"ל על שם העיר, כמו בן עיר ובן כרך וכדו'. וסיעתא לדבר מדציין רש"י דבריו על התיבות בן פתר ראש, ולא על פתר ראש לבד, ופשיטא דלא נקרא בשם בן נמי, אלא היה בנו של פתר. ובאופן אחר נקט דאפשר ששמו היה ראש, כשם אחד מבני בנימין, ופתר הוא כינוי כמו ופתר אין אותו וכו', או כמו פטרון בלשון אשכנז דפירושו שר ושלט, יעוין שם באורך.

ועיין עוד מה שכתבו בזה בסדר הדורות ערך רבי יהושע בן פתר ראש, שפע חיים מכתבי תורה חלק ה' עמ' כ"א, וספר לחקר שמות וכינויים בתלמוד מאת הגאון רבי ראובן מרגליות זצ"ל עמ' נ"ט הערה י"ב.

האוצר ♦ גיליון כ"ח